

Katarzyna Jurewicz-Bakun

Służby specjalne w systemie politycznym Federacji Rosyjskiej

SŁOWA KLUCZOWE:

*służby specjalne, bezpieczeństwo wewnętrzne i zewnętrzne państwa,
Federalna Służba Bezpieczeństwa, Służba Wywiadu Zagranicznego,
Federalna Służba Ochrony*

STUDIA I ANALIZY

Zapewnianie bezpieczeństwa obywateli i całego narodu to niewątpliwie jedna z podstawowych funkcji wszystkich organów władzy i administracji publicznej. Bezpieczeństwo państwa, jak stwierdza J. Ostojcki, „nie jest stanem, który można osiągnąć nie skupiając się na realizacji innych celów, jest to jedna z tych wartości, o które należy zabiegać w sposób ciągły – kształtować, modyfikować i adaptować stosownie do zmieniającej się sytuacji zewnętrznej i wewnętrznej”¹. Jak podkreśla P. Winczorek „państwo jest dobrem o tyle, o ile realizuje misję dla której zostało powołane. W dzisiejszych czasach misją tą jest, w wielkiej mierze, ochrona wszechstronnie rozumianego bezpieczeństwa mieszkańców”².

Pozycję ustrojową, ale również kompetencje naczelnych organów państwa i relacje między nimi w obszarze bezpieczeństwa i obronności, determinuje przyjęty w państwie systemu rządów, którego główne zasady zostały określone w przyjętej w ogólnonarodowym referendum 12 grudnia 1993 r. Konstytucji Federacji Rosyjskiej³. W systemie prezydenckim

¹ J. Ostojcki, *Bezpieczeństwo narodowe*, „Konspekt” 2007, nr 2, <http://www.up.krakow.pl/konspekt/29/index.php?i=008> (20.10.2016).

² P. Winczorek, *Polska pod rządami Konstytucji z 1997 roku*, Warszawa 2006, s. 90.

³ *Konstytucja Rosji*, Wydawnictwo Sejmowe, tł. A. Kubik, Warszawa 2000, lub <http://constitution.kremlin.ru> (20.10.2016).

kluczowe znaczenie mają decyzje podejmowane przez głowę państwa, zaś w systemie parlamentarnym – przez rząd (radę ministrów).

W myśl art. 80 ust. 2 Konstytucji Federacji Rosyjskiej na Prezydencie spoczywa obowiązek podjęcia kroków mających na celu obronę suwerenności Federacji Rosyjskiej, niepodległości i integralności państwowej, zapewnienia koordynacji i współdziałania organów władzy państwowej. Troska o bezpieczeństwo państwa obejmuje przeciwdziałanie wszelkim możliwym zagrożeniom funkcjonowania państwa i jego obywateli. Prezydent określa podstawowe kierunki reformy w dziedzinie obrony i bezpieczeństwa, koncepcję budowy armii, stawia zadania przed Rządem Federacji Rosyjskiej i administracją rządową oraz innymi strukturami władzy wykonawczej w zakresie tworzenia efektywnego systemu państwowego zarządzania obroną i zabezpieczenia bezpieczeństwa. Zakres wskazanego tu kierunku działalności Prezydenta i jego uprawnienia wzmacniają dominującą rolę Prezydenta w tej dziedzinie i nakładają na niego znaczącą odpowiedzialność za sytuację w sferze wojskowej oraz odpowiedni dobór priorytetów w strategii obronnej⁴.

Prezydent kieruje wszystkimi organami państwowymi zajmującymi się sprawami obrony czy bezpieczeństwa. Do służb specjalnych podległych bezpośrednio Prezydentowi zaliczamy: Federalną Służbę Bezpieczeństwa, Służbę Wywiadu Zagranicznego oraz Federalną Służbę Ochrony. Poszczególnym służbom przypisano, na podstawie aktów prawnych, określone funkcje i zadania, które sprowadzają się ogólnie do ochrony państwa przed zagrożeniami wewnętrznymi i zewnętrznymi.

Funkcjonowanie służb specjalnych jest jednym z najważniejszych problemów, z jakim musi zmierzyć się państwo w obszarze bezpieczeństwa narodowego. Służby specjalne są bowiem jednym z najważniejszych narzędzi, znajdujących się w rękach organów państwowych, służących zapewnieniu bezpieczeństwa wewnętrznego i zewnętrznego państwa.

Upadek Związku Radzieckiego w 1991 r. spowodował, że jedna z najpotężniejszych organizacji bezpieczeństwa na świecie Komitet Bezpieczeństwa Państwowego (KGB) przestała istnieć. W jej miejsce została utworzona nowa struktura – Federalna Służba Kontrwywiadu (FSK), która jednak istniała bardzo krótko. 3 kwietnia 1995 r. na mocy ustawy FSK przekształcono w Federalną Służbę Bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej (dalej: FSB). Szczegółowe regulacje dotyczące funkcjonowania FSB

⁴ K. Jurewicz-Bakun, *Rola Prezydenta Federacji Rosyjskiej w zakresie bezpieczeństwa i obronności państwa*, [w:] M. Kubiak, M. Minkina (red.), *Współczesne bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe. Uwarunkowania, relacje, zależności. Część II*, Siedlce 2011, s. 221.

zawarte są w ustawie z dnia 3 kwietnia 1995 r. „*O Federalnej Służbie Bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej*”⁵. Oprócz w/w ustawy federalnej na pozycję ustrojową FSB istotny wpływ mają dekrety Prezydenta FR.

Dekretem z 11 marca 2003 r. Prezydent W. Putin dokonał reformy i reorganizacji struktur systemu służb specjalnych⁶. Zlikwidował Federalną Agencję ds. Komunikacji i Informacji Rządowej (FAPSI), Federalną Służbę Graniczną oraz Federalną Służbę Policji Podatkowej. Wszystkie one utraciły swoją niezależność, a ich kompetencje i zasoby zostały podzielone pomiędzy FSB i Ministerstwo Obrony⁷. Była to największa reforma systemu służb specjalnych od czasów upadku ZSRR, która spowodowała zwiększenie kompetencji i roli FSB. Kolejna zmiana dotycząca restrukturyzacji organizacji służb specjalnych była już tylko „kosmetyczna”⁸.

FSB stanowi jednolity scentralizowany system organów, podejmujący decyzje w granicach swych kompetencji, wyznaczony do zadań mających na celu zapewnienie bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej. Jest służbą o najszerszym obszarze kompetencyjnym, obejmującym całościową kontrolę systemu politycznego, ekonomicznego i społecznego Rosji⁹.

Jak wskazano wyżej, podstawą prawną regulującą prace i funkcjonowanie FSB jest ustawa o Federalnej Służbie Bezpieczeństwa (dalej: ustawa o FSB). Organy FSB mają obowiązek informować Prezydenta Federacji Rosyjskiej, Przewodniczącego Rządu Federacji Rosyjskiej i na ich polecenie, federalne organy władzy państwowej, a także organy państwowej władzy podmiotów Federacji Rosyjskiej, o zagrożeniach dotyczących bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej. Do zadań FSB należy ujawnianie, zapobieganie i przerywanie wywiadowczej działalności służb specjalnych i organizacji państw zagranicznych oraz poszczególnych osób, ukierunkowaną na wyrządzenie szkody bezpieczeństwu Federacji Rosyjskiej. Ponadto do obowiązków FSB należy zdobywanie informacji

---

⁵ Fidieralnyj zakon ot 3 aprielia 1995 g. № 40-FZ *O Fideralnoj Szluzbie Biezopasnosti*, http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_6300 (20.10.2016).

⁶ Ukaz Priezidenta Rossijskoj Fiedieracii ot 11 marta 2003 g. № 308 *O merach po sowierszienstwowaniu gosudarstwiennogo upravlienija w oblasti biezopasnosti Rossijskoj Fiedieracii* – <http://kremlin.ru/acts/bank/19298> (20.10.2016).

⁷ A. Sołdatow, I. Borogan, *KGB/FSB Władcy Rosji*, Warszawa 2015, s. 39.

⁸ W 2004 r. m.in. została zmniejszona liczba zastępców szefa FSB z 12 do 4. Ukaz Priezidenta Rossijskoj Fiedieracii ot 11 ijulia 2004 g. № 870 *Waprosy Fideralnoj Szluzby Biezopasnosti Rossijskoj Fiedieracii*, <http://www.fsb.ru/fsb/npd/more.htm?id%3D10342842@fsbNpa.html> (20.10.2016).

⁹ Należy zaznaczyć, że szefem tej służby w latach 1998–1999 był obecny Prezydent Federacji Rosyjskiej W. Putin.

wywiadowczych w interesie zapewnienia bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej, zwiększenia jej potencjału ekonomicznego, naukowo-technicznego oraz obronnego oraz realizowanie zewnętrznej działalności wywiadowczej w sferze szyfrowanej i tajnej łączności z terytoriami Federacji Rosyjskiej. Organy FSB mają ujawniać, zapobiegać, przerywać i wykrywać przestępstwa, przestępstwa administracyjne, a także prowadzić poszukiwanie osób, które dopuściły się wymienionych przestępstw bądź podejrzewane są o ich dokonanie. FSB ma za zadanie wyjaśniać i badać przygotowujące się, dokonujące się i dokonane akty terrorystyczne, a także zdobywać informacje o zdarzeniach bądź działaniach stwarzających realne zagrożenie terrorystyczne. Ponadto jest ona zobowiązana opracowywać i realizować we współdziałaniu z innymi organami państwowymi środki do walki z korupcją, nielegalnym obrotem bronią i środkami narkotycznymi, przemytem, działalnością nielegalnych formacji zbrojnych, grup przestępczych, odrębnych osób i wspólnot społecznych, stawiających sobie za cel przymusową zmianę konstytucyjnego ustroju Federacji Rosyjskiej.

Działalność organów Federalnej Służby Bezpieczeństwa realizowana jest według następujących podstawowych kierunków: działalność kontrwywiadowcza; walka z terroryzmem; walka z przestępczością; działalność wywiadowcza; działalność pograniczna; zapewnienie bezpieczeństwa informacyjnego¹⁰.

Działalność kontrwywiadowcza polega na przeprowadzeniu działań kontrwywiadowczych w celu wykrycia, zapobiegnięcia, prewencji wywiadowczej i innej działalności służb specjalnych i organizacji obcych państw, a także poszczególnych osób, ukierunkowanej na wyrządzenie szkody bezpieczeństwu Federacji Rosyjskiej. Podstawami do przeprowadzenia przez organy kontrwywiadu działań kontrwywiadowczych są m.in.: występowanie danych na temat przejawów wywiadowczej i innej działalności służb specjalnych i organizacji państw zagranicznych, a także odrębnych osób, ukierunkowanej na wyrządzenie szkody bezpieczeństwu Federacji Rosyjskiej; konieczność uzyskania informacji o wydarzeniach bądź działaniach stwarzających zagrożenie dla bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej; konieczność zapewnienia ochrony informacji stanowiących tajemnicę państwową; konieczność zapewnienia własnego bezpieczeństwa.

Walka z terroryzmem to działalność realizowana przez organy Federalnej Służby Bezpieczeństwa mająca na celu ujawnienie, zapobiegnięcie, prewencję, wykrycie i rozpoznanie aktów terrorystyczny. Podczas walki

¹⁰ Art. 8 ustawy o Federalnej Służbie Bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej.

z terroryzmem przeprowadzane są jawne i utajnione, operacyjno-bojowe i inne tego typu działania, szczególnie charakter, których określany jest przez warunki walki z terroryzmem.

Omawiając FSB nie sposób nie wspomnieć o Narodowym Komitecie Antyterrorystycznym (NKA), który powstał na mocy dekretu Prezydenta W. Putina z 16 lutego 2006 r.¹¹ Natomiast aktem prawnym regulującym walkę z terroryzmem jest ustawa federalna z 6 marca 2006 r. *O przeciwdziałaniu terroryzmowi*¹². Przewodniczącym NKA jest z urzędu dyrektor FSB. W myśl pkt. 3 dekretu dla celów koordynacji działalności terytorialnych jednostek federalnych władz wykonawczych, organów władzy wykonawczej podmiotów federacji oraz organów samorządowych w celu zapobiegania terroryzmowi, minimalizacji i likwidacji następstw jego przejawów powołane zostały w tychże podmiotach komisje antyterrorystyczne. Ich przewodniczącymi są przedstawiciele najwyższych organów wykonawczych władz państwowych w tych ogniwach¹³.

Narodowy Komitet Antyterrorystyczny przyznaje szereg istotnych uprawnień FSB, czyniąc ją w ten sposób czołową instytucją nadzorującą życie społeczne oraz funkcjonowanie administracji¹⁴. Statut NKA, będący załącznikiem do dekretu, określa zadania stojące przed komitetem. Jest to m.in.: przygotowywanie propozycji dla Prezydenta Federacji Rosyjskiej pozwalających na formułowanie państwowej polityki w sferze przeciwdziałania terroryzmowi oraz na doskonalenie obowiązującego w tym zakresie prawa; koordynacja działalności organów federalnych władzy wykonawczej, komisji antyterrorystycznych podmiotów FR mająca na celu przeciwdziałanie terroryzmowi; opracowanie przedsięwzięć mających na celu przeciwdziałanie terroryzmowi, eliminację przyczyn i warunków jego funkcjonowania, zabezpieczenie obiektów przed zamachami terrorystycznymi.

Należy również wspomnieć o zmianach w ustawach (nazywanych w mediach „pakietem antyterrorystycznym”), które w lipcu 2016 r.

---

¹¹ Ukaz Priezidenta Rossijskoj Fiedieracii ot 15 fiewralia 2006 g. № 116 *O merach po protivodiejstwiu tierrorizmu*, <http://base.garant.ru/12145028> (20.10.2016).

¹² Fidieralnyj zakon ot 6 marta 2006 g. № 35-FZ *O protivodiejstwiu tierrorizmu*, <http://www.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc&base=LAW&n=201212&fld=134&dst=100187,0&rnd=0.2608904100922953#0> (20.10.2016).

¹³ Szerzej na temat NKA zob. K. Kraj, *Narodowy Komitet Antyterrorystyczny instrumentem politycznego i militarnego zwalczania terroryzmu w Rosji*, „Bezpieczeństwo. Teoria i praktyka” 2009, nr 3–4, s. 49–60.

¹⁴ M. Minkina, *Sztuka wywiadu w państwie współczesnym*, Warszawa 2014, s. 325.

zatwierdził Prezydent W. Putin¹⁵. Nowa ustawa nakazuje m.in. wszystkim dostawcom Internetu udostępnienie wszystkich danych klientów, gdy tylko rządowe organy będą ich potrzebować. Informację o połączeniach, SMS-ach, zdjęciach i plikach dźwiękowych i wideo (samych faktach połączeń) operatorzy będą musieli przechowywać – od 1 lipca 2018 r. – przez trzy lata, natomiast treść rozmów i korespondencji – przez pół roku. Dostawcy Internetu mają też obowiązek zapewnienia dla FSB, *backdoora* do zaszyfrowanych systemów komunikacji¹⁶. Rosyjski pakiet antyterrorystyczny – uznawany jest przez media – za jedną z najbardziej rygorystycznych ustaw przygotowanych w Rosji w ostatnich latach, które tak naprawdę są pretekstem do rozprawienia się z opozycją¹⁷.

W odróżnieniu od swojej poprzedniczki, FSB jest bezprecedensową organizacją. Budżet FSB nie jest upubliczniany, również liczba pracowników objęta jest tajemnicą¹⁸. Struktura FSB może niekoniecznie jest zakonspirowana, ale na pewno wiele działań organizacji jest tuszowanych i ukrywanych przed opinią publiczną. Fakt podlegania bezpośredniej władzy Prezydenta sprawia, że FSB jest połączeniem sił, które stanowią przedłużenie wpływów władzy wykonawczej.

Instytucja ochrony najważniejszych osób w państwie pojawia się z chwilą utworzenia państwa, stworzenia pierwszych elit w społeczeństwie. Każde państwo dysponuje własną formacją, która pełni zadania ochronne. W Rosji funkcję taką pełni Federalna Służba Ochrony Federacji Rosyjskiej (FSO). Podobnie jak Federalna Służba Bezpieczeństwa, FSO

¹⁵ Fiedialnyj zakon ot 6 ijunia 2016 g. № 374-FZ *O wniesieniu zmian w federalnyj zakon „O przeciwdziejstwie terrorizmowi” i tdielnyje zakonodatielnyje akty Rossijskoj Fiedieracii w cziasci ustanowienia dopolnitielnych mier przeciwdiejstwa tierrorizmu i obiesieczien- nioj biezopasnosti*, <http://www.kremlin.ru/acts/bank/41108/page/1> (20.10.2016).

¹⁶ Ponadto ustawy m.in. wprowadzają nowy rodzaj przestępstwa: „akt terroryzmu międzynarodowego”, popełniony poza granicami Rosji, ale zagrażający jej obywatelom. Za takie działania grozić ma 15–20 lat więzienia lub dożywocie. Za finansowanie aktów terroryzmu międzynarodowego i werbowanie do nich współników przewidziana jest kara od pięciu do 10 lat pozbawienia wolności. Pakiet reguluje również działalność religijną. Zapisy precyzują, że prawo do głoszenia kazań mają tylko reprezentanci wyznań zarejestrowanych w Rosji. Przedstawiciele innych odłamów czy sekt muszą o zezwolenie na misjonarską działalność prosić władze, nawet jeśli miałyby to być tylko posty w internecie. Nieprzestrzeganie tego przepisu zagrożone jest karą 10. lat pozbawienia wolności.

¹⁷ Zob. <http://www.newsweek.pl/swiat/rosja-ustawa-antyterrorystyczna-putin-walka-z-opozycja,artykuly,387931,1.html> (20.10.2016).

¹⁸ K. Kraj szacuje, że w centralnym aparacie FSB pracuje ok. 4 tys. ludzi. Zob. K. Kraj, *Służby specjalne w systemie bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej*, [w:] P. Olszewski, T. Kapuśniak, W. Lizak (red.), *Bezpieczeństwo międzynarodowe, wyzwania i zagrożenia XXI wieku*, Radom 2009, s. 269.

jest spadkobierczynią po KGB, a dokładniej 9. Zarządu Głównego KGB (Służba Ochrony KGB)¹⁹. Szczegółowe regulacje dotyczące funkcjonowania FSO zawarte są w ustawie z 27 maja 1996 r. *O państwowej ochronie* (dalej: ustawa o ochronie)²⁰, wielokrotnie nowelizowanej oraz w Dekrecie Prezydenta FR z 7 sierpnia 2004 r.²¹ Na mocy Dekretu Prezydenta Federacji Rosyjskiej z 19 czerwca 1996 r. Główny Zarząd Ochrony Federacji Rosyjskiej zmienił nazwę na Federalną Służbę Ochrony Federacji Rosyjskiej²².

Zgodnie z art. 1 ustawy o ochronie, ochrona państwa jest funkcją federalnych organów władzy państwowej realizujących zadania w sferze zabezpieczenia bezpieczeństwa obiektów podlegających ochronie państwowej. Ochrona wykonywana jest na podstawie całokształtu przedsięwzięć prawnych, organizacyjnych, ochronnych, reżimu ochronnego, operacyjno-śledczych, technicznych i informacyjnych. Podstawowe zasady realizacji ochrony państwowej to m.in.: zasada praworządności, przestrzeganie praw i swobód człowieka i obywatela, scentralizowanego kierownictwa, współdziałanie państwowych organów bezpieczeństwa jak i wykorzystywanie jawnych i niejawnych metod w swojej działalności²³.

Głównym zadaniem FSO jest przede wszystkim ochrona życia głowy państwa, która jest najważniejszą osobą w systemie władzy państwowej. Ponadto zapewnienie bezpieczeństwa premierowi, przewodniczącym: izb parlamentu, Sądu Konstytucyjnego, Sądu Najwyższego, Komitetu Śledczego oraz Prokuratorowi Generalnemu²⁴.

---

¹⁹ Po upadku ZSRR Służba Ochrony KGB została przekształcona w Główny Zarząd Ochrony Federacji Rosyjskiej. Zob. K. Kraj, *Federalna Służba Ochrony Federacji Rosyjskiej*, „Bezpieczeństwo. Teoria i praktyka” 2010, nr 1–2, s. 79.

²⁰ Fiederalnyj zakon ot 27 maja 1996 g. № 57-FZ *O gosudarstwiennoj ochranie*, <http://base.garant.ru/10105588> (20.10.2016).

²¹ Ukaz Priezidenta Rossijskoj Fiedieracii ot 7 awgusta 2004 g. № 1013 *Waprosy Fiedieralnoj Szłyby Ochrany Rossijskoj Fiedieracii*, <http://base.garant.ru/187291/#friends> (20.10.2016).

²² Ukaz Priezidenta Rossijskoj Fiedieracii ot 19 ijunia 1996 g. № 938 *O Fiederalnoj Szłybie Ochrany Rossijskoj Fiedieracii*, <http://base.garant.ru/10135315/#friends> (20.10.2016).

²³ Art. 3 ustawy o ochronie.

²⁴ Zgodnie z art. 9 ustawy o ochronie, na podstawie decyzji Prezydenta ochrona może być zapewniona również członkom Rady Federacji, deputowanym do Dumy Państwowej oraz innym osobom zajmującym stanowiska państwowe. Ponadto ochraniające przez FSO są także budynki, budowle i konstrukcje, w których rozmieszczone zostały federalne organa władzy państwowej, przylegające do nich tereny oraz akwenty w celu zapewnienia bezpieczeństwa ochranianym obiektom państwowym (osobom).

Do podstawowych obowiązków FSO zalicza się m.in.: ujawnienie, uprzedzenie i zlikwidowanie zamachu na osoby i obiekty podlegające ochronie; organizację i przeprowadzenie niezbędnych przedsięwzięć ochronnych dla celów zapewnienia bezpieczeństwa ochranianym; ostrzeganie, wykrywanie i zapobieganie przestępstwom, przestępczym zamachom i innym wykroczeniom na ochranianych obiektach, w miejscach stałego i czasowego przebywania obiektów ochrony państwowej i na trasach ich przejazdu; przewidywanie i wyjawienie zagrożenia dla żywotnych interesów obiektów ochrony państwowej, wykonywanie ogółu zadań w zakresie uniknięcia takiego zagrożenia²⁵. Ponadto prawo federalne pozwala oficerom FSO prowadzić własne śledztwa, przesłuchiwać i inwigilować podejrzanych.

W skład FSO w 2004 r. weszła Służba Specjalna ds. Komunikacji i Informacji (*Specswjaz FSO Rosji*), wywodząca się – jak już zostało wspomniane – z rozwiązanej Federalnej Agencji Łączności Rządowej i Informacji (FAPSI). Uznawana jest za odpowiednik amerykańskiej Narodowej Agencji Bezpieczeństwa (NSA). FAPSI jest to organ zajmujący się wywiadem elektronicznym, dysponujący satelitami, systemami do przechwytywania fal radiowych i zajmujący się takimi sprawami, jak ochrona tajemnic państwowych. Ponadto przetwarzaniem informacji i kontroli kanałów łączności, a także szyfrowaniem. Odpowiada za bezpieczeństwo łączności szyfrowej, tworzy szyfry, odpowiada za szyfry dla najważniejszych instytucji państwowych i prywatnych, wydaje licencje na import i eksport technologii informacyjnych²⁶.

Omawiając FSO, warto wspomnieć również o Głównym Zarządzie Programów Specjalnych Prezydenta Federacji Rosyjskiej (GUSP), który jest odpowiedzialny za przygotowanie mobilizacyjne najwyższych organów władzy państwowej. Ponadto odpowiada za stan gotowości mobilizacyjnej kraju i dysponuje ogromną infrastrukturą m.in. siecią tajnych bunkrów, podziemnych tuneli i fortyfikacji w całej Rosji. Jak również odpowiada za zabezpieczenie pracy, życia i bezpieczeństwa prezydenta, premiera oraz innych przedstawicieli władzy ustawodawczej i wykonaw-

²⁵ Art. 14 ustawy o ochronie.

²⁶ Jak wynika z informacji „Dziennika Gazety Prawnej”, ambasada rosyjska w Warszawie posiada sprzęt do nasłuchu rozmów telefonicznych. Federalna agencja wywiadu elektronicznego w niczym nie ustępuje amerykańskiej NSA. Rosjanie są w stanie przechwytywać wszystkie rozmowy telefoniczne w odległości kilometra od swojej ambasady (szpiegostwo elektroniczne). W obszarze tym znajdują się kluczowe polskie urzędy – MSZ, MON, CBA, KPRM i Belweder, <http://www.gazetaprawna.pl/artykuly/747451,mon-msz-i-kprm-rosja-przechwytuje-w-polsce-rozmowy-telefoniczne.html> (20.10.2016).

czej w okresie ich pobytu w obiektach specjalnych, przez nią administrowanych²⁷. Od 7 kwietnia 2015 r. szefem GUSP jest Aleksandr Liniec²⁸.

Z powodu pełnionej funkcji i pozycji, jaką zajmuje w strukturach siłowych Federalna Służba Ochrony, pilnie strzeże swoich tajemnic i jest jedną z mniej znanych rosyjskich służb. Dyrektorem FSO od 26 maja 2016 r. jest Dmitrij Koczniw²⁹.

Kolejną służbą specjalną bezpośrednio podległą Prezydentowi Federacji Rosyjskiej jest Służba Wywiadu Zagranicznego Federacji Rosyjskiej (*Służba Wniesznej Razwiedki* – dalej: SWR). Podobnie jak FSB czy FSO, swój rodowód wywodzi z KGB, a mianowicie z I Zarządu Głównego KGB³⁰. SWR utworzona została 18 grudnia 1991 r. dekretem Prezydenta B. Jelcyna, uzyskując status niezależnej instytucji szczebla federalnego i ogólnozwiązkowego. Dekret określał prawne podstawy działania służby oraz jej nazwę, przekształconą z Centralnej Służby Wywiadu w Służbę Wywiadu Zagranicznego RSFSR³¹. Następnie 8 lipca 1992 r. została uchwalona ustawa *O Wywiadzie Zagranicznym*, która określała status, podstawy organizowania i funkcjonowania SWR³². W styczniu 1996 r. B. Jelcyn podpisał nową *Ustawę o Wywiadzie Zagranicznym* (dalej: ustawa o SWR)³³. Ustawa określała status wywiadu zagranicznego, strukturę organizacyjną, procedurę kontroli i nadzoru działalności wywiadowczej.

---

²⁷ Ukaz Priezidenta Rossijskoj Fiedieracii ot 7 sientjabria 2004 g. № 1146 *Waprosy Gławnogo uprawlenija specjalnych programm Priezidenta Rossijskoj Fiedieracii*, <http://www.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc&base=LAW&n=194028&fld=134&dst=100000001,0&rnd=0.48618869145720156#0> (20.10.2016).

²⁸ Oficjalna strona GUSP, <http://www.gusp.gov.ru/>.

²⁹ Wcześniej, przez 16 lat zajmował to stanowisko Jewgienij Murow, który był niewątpliwie rekordzistą wśród szefów służb specjalnych.

³⁰ L. Pawlikowicz, *Pion kontrwywiadu zagranicznego I. Zarządu Głównego Komitetu Bezpieczeństwa Państwowego (przy Radzie Ministrów) ZSRR w latach 1954–1991 – funkcje, struktury i kadry. Zarys problematyki*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2012, nr 7, s. 193–210, <http://www.abw.gov.pl/pl/pbw/publikacje/przegląd-bezpieczenstw-8/895,Przegląd-Bezpieczenstwa-Wewnetrznego-nr-7-4-2012.html> (20.10.2016).

³¹ Ukaz Priezidenta RSFSR ot 12 diekabria 1991 g. № 293 *Ob obrazowanii Służby wniesznej razwiedki RSFSR* – <http://kremlin.ru/acts/bank/581>, 20.10.2016. Należy pamiętać, że przeprowadzone reformy nie zmieniły w sposób zasadniczy służb pod względem kadrowym ani mentalnym – zob. M. Minkina, *Wywiad Federacji Rosyjskiej*, Siedlce 2012, s. 16 i n.

³² Zakon Rossijskoj Fiedieracii ot 8 ijulia 1992 g. № 3245-I *O wniesznej razwiedkie*, <http://base.garant.ru/184765> (20.10.2016).

³³ Fidieralnyj zakon ot 10 janwarja 1996 g. № 5-FZ *O wniesznej razwiedkie*, <http://base.garant.ru/10135745> (20.10.2016).

Art. 1 ustawy o SWR stanowi, iż Wywiad Zagraniczny Federacji Rosyjskiej, jako ogół specjalnie tworzonych przez państwo organów – organów Wywiadu Zagranicznego Federacji Rosyjskiej, stanowi część składową sił bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej i powołany jest do obrony bezpieczeństwa osób, społeczeństwa i państwa od zagrożeń zewnętrznych z wykorzystaniem określonych metod i środków.

Służba Wywiadu Zagranicznego prowadzi działalność wywiadowczą w celu: zapewnienia Prezydentowi Federacji Rosyjskiej, Zgromadzeniu Federalnemu i Rządowi informacji wywiadowczej, niezbędnej im do podejmowania decyzji w sferze politycznej, ekonomicznej, wojskowo-strategicznej, naukowo-technicznej i ekologicznej; zapewnienia warunków, sprzyjających realizowaniu z powodzeniem polityki Federacji Rosyjskiej w dziedzinie bezpieczeństwa; sprzyjania rozwojowi ekonomicznemu, postępowi naukowo-technicznemu kraju i wojskowo-technicznym gwarancjom bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej.

Dla osiągnięcia celów działalności wywiadowczej organy wywiadu zagranicznego otrzymały szeroki zakres kompetencji. Do zadań SWR należy m.in.: organizowanie i zapewnianie ochrony tajemnicy państwowej w instytucjach Federacji Rosyjskiej znajdujących się poza granicami Federacji Rosyjskiej; tworzenie struktur organizacyjnych niezbędnych do funkcjonowania organów wywiadu zagranicznego; obrona ekonomicznych interesów Rosji; zdobywanie informacji o partnerach handlowych i ich sytuacji; współdziałanie ze służbami wywiadowczymi i kontrwywiadowczymi obcych państw; zapewnianie bezpieczeństwa obywateli Federacji Rosyjskiej, odbywających podróże służbową poza granicami Federacji Rosyjskiej, posiadających z racji swej działalności dostęp do informacji stanowiących tajemnicę państwową; werbowanie do współpracy oficerów innych służb wywiadu czy osób zatrudnionych w administracji państwowej; ochrona i osłona własnych struktur wywiadowczych, jak i innych instytucji rosyjskich działających za granicą; nadzorowanie obrotu rosyjską bronią. Ponadto wywiad cywilny prowadzi działania dezinformujące w innych państwach, jak i gromadzi informacje dotyczące nowych technologii w szczególności militarnych.

W trakcie działalności wywiadowczej Służba Wywiadu Zagranicznego może wykorzystywać jawne i niejawne metody i środki w celu zapewnienia lub wzmocnienia bezpieczeństwa. Poza granicami Rosji Służba Wywiadu utrzymuje system rezydentur w oparciu o ambasady, urzędy konsularne, przedstawicielstwa handlowe, jak również pod przykryciem instytucji kulturalnej czy handlowej. Jak słusznie zauważa M. Minkina, wywiady – każdego państwa – ukrywają metody swojego działania, jak

i nigdy nie poznamy pełnej prawdy o funkcjonowaniu służb ze względów oczywistych³⁴. Od 5 października 2016 r. dyrektorem SWR jest Siergiej Naryszkin³⁵.

Podsumowując, należy stwierdzić, że służby specjalne we współczesnej Rosji stanowią jeden z ważniejszych filarów władzy państwowej. Federalna Służba Bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej, jako następczyni Federalnej Służby Kontrwywiadu, otrzymała najszersze możliwe kompetencje, które zawdzięcza byłemu szefowi, a mianowicie W. Putinowi. Przeprowadzona w 2003 r. reforma służb specjalnych była pierwszą i największą reformą systemu służb specjalnych od czasów upadku ZSRR. Z roku na rok zakres kompetencji i wpływów FSB był rozszerzany. W 2016 r. nastąpiła przełom. W. Putin powołał nową, potężną formację – Federalną Służbę Gwardii Narodowej (Rosgwardija). Prawne podstawy działania nowej formacji stanowią dekrety Prezydenta³⁶. Gwardia jest – jak ją już określiły media – bezpośrednio podległą Prezydentowi hybrydą – połączeniem instytucji ochrony porządku publicznego, specnazu oraz służby specjalnej³⁷. Na jej czele stoi Wiktor Zołotow, jeden z najbardziej zaufanych współpracowników Putina, był szef jego ochrony. Do zadań Rosgwardji należy m.in. współpraca z policją w zakresie ochrony porządku publicznego, udział w walce z terroryzmem i ekstremizmem, ochrona ważnych obiektów i wspieranie jednostek Federalnej Służby Bezpieczeństwa przy ochronie granic³⁸.

Ponadto jeszcze przed wyborami prezydenckimi w 2018 r., na bazie Federalnej Służby Bezpieczeństwa, ma powstać w Rosji, Ministerstwo

---

³⁴ M. Minkina, *Wywiad...*, s. 28.

³⁵ Wcześniejszym dyrektorem był od 2007 r. Michaił Fradkow, były premier Rosji.

³⁶ Ukaz Priezidenta Rossijskoj Fiedieracii ot 5aprielia 2016 g. № 157 *Waprosy Fiedieralnoj Szluby wojsk nacjonalnoj gwardii Rossijskoj Fiedieracii* – <http://kremlin.ru/events/president/news/51648>; Ukaz Priezidenta Rossijskoj Fiedieracii ot 30 sientabria 2016 g. № 510 *O Fiedieralnoj Szluby wojsk nacjonalnoj gwardii Rossijskoj Fiedieracii (wmiestie c Polozenijem O Fiedieralnoj Szluby wojsk nacjonalnoj gwardii Rossijskoj Fiedieracii)* – <http://www.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc&base=LAW&n=205384&fld=134&dst=1000000001,0&rnd=0.04971169842674861#0> (20.10.2016).

³⁷ <http://www.tvn24.pl/magazyn-tvn24/trzesienie-ziemi-w-sluzbach-putin-wykupil-polisena-zycie,34,801> (20.10.2016).

³⁸ Rosgwardija przejmuje z kompetencji MSW wojska wewnętrzne tego ministerstwa oraz takie formacje, jak Mobilne Oddziały Specjalnego Przeznaczenia (OMON) – do tłumienia masowych niepokojów społecznych i Specjalne Oddziały Szybkiego Reagowania (SOBR) – do walki ze zorganizowaną przestępczością i terroryzmem, ponadto licencjonowanie broni palnej oraz działalności ochronnej, a tym samym kontrolę nad CZOP-ami, czyli prywatnymi firmami ochroniarskimi.

Bezpieczeństwa Państwowego. Pozwala to formułować tezę o „powrocie KGB” – kilka służb ma być połączonych w jedną potężną instytucję bezpieczeństwa³⁹. Od początku istnienia FSB zauważalny jest stale rosnący wzrost jej wpływów, który idzie wespół z rozszerzaniem kompetencji i uprawnień funkcjonariuszy. Wszystko po to, żeby FSB mogło być nazywane godną następczynią KGB.

STRESZCZENIE

Celem artykułu jest przedstawienie pozycji ustrojowej służb specjalnych w Federacji Rosyjskiej. Są one kluczowym ogniwem systemu władzy. Artykuł poświęcony jest analizie wybranych służb specjalnych bezpośrednio podległych Prezydentowi Federacji Rosyjskiej: Federalnej Służbie Bezpieczeństwa, Służbie Wywiadu Zagranicznego oraz Federalnej Służbie Ochrony.

Katarzyna Jurewicz-Bakun

SECRET SERVICES IN THE POLITICAL SYSTEM OF THE RUSSIAN FEDERATION

The purpose of this article is to present the political position of secret services in the Russian Federation. Secret services play an important role in the system of state authorities. This article is devoted to the analysis of selected secret services directly subordinate to the President of the Russian Federation: the Federal Security Services (FSB), The Foreign Intelligence Service (SVR RF) and the Federal Protection Service (FSO).

KEY WORDS: *secret services, internal and external security of the state, the Federal Security Service, the Foreign Intelligence Service, the Federal Protection Service*

---

³⁹ W skład tych struktur wejść ma też FSO i SWR. Zob. <http://kresy24.pl/drzyjcie-rosjanie-wraca-kgb/>; <https://www.wprost.pl/swiat/10023798/Rosjanie-reformuja-sluzby-W-rzeczywistosci-wraca-KGB.htm>; http://wiadomosci.wp.pl/kat,142954,title,W-Rosji-wraca-KGB-Przed-wyborami-prezydenckimi-w-2018-ma-powstac-nowy-superresort,wid,18513032,wiadomosc.html?ticaid=117fd2&_ticrsn=3 (20.10.2016).

Bibliografia

- Fidieralnyj zakon ot 10 janwaria 1996 g. № 5-FZ *O uniesznej razwiedkie*, <http://base.garant.ru/10135745> (20.10.2016).
- Fidieralnyj zakon ot 27 maja 1996 g. № 57-FZ *O gosudarstwiennoj ochranie*, <http://base.garant.ru/10105588> (20.10.2016).
- Fidieralnyj zakon ot 3 aprielia 1995 g. № 40-FZ *O Fidieralnoj Służbie Biezopasnosti*, http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_6300 (20.10.2016).
- Fidieralnyj zakon ot 6 ijunia 2016 g. № 374-FZ *O wnieszenii izmienij w fidieralnyj zakon „O protivodiejstwiu tierrorizmu” i tdielnyje zakonodatielnyje akty Rossijskoj Fiedieracii w cziasci ustanowlienia dopolnitelnych mier protivodiejstwia tierrorizmu i obiesieczienija obszczestwiennoj biezopasnosti*, <http://www.kremlin.ru/acts/bank/41108/page/1> (20.10.2016).
- Fidieralnyj zakon ot 6 marta 2006 g. № 35-FZ *O protivodiejstwiu tierrorizmu*, <http://www.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc&base=LAW&n=201212&fld=134&dst=100187,0&rnd=0.2608904100922953#0> (20.10.2016).
- Ukaz Priezidenta Rossijskoj Fiedieracii ot 11 ijulia 2004 g. № 870 *Waprosy Fiederalnoj Służby Biezopasnosti Rossijskoj Fiedieracii*, – <http://www.fsb.ru/fsb/npd/more.htm?id%3D10342842@fsbNpa.html> (20.10.2016).
- Ukaz Priezidenta Rossijskoj Fiedieracii ot 11 marta 2003 g. № 308, *O merach po sowierszenstwowaniju gosudarstwiennogo uprawlieniija w oblasti biezopasnosti Rossijskoj Fiedieracii*, <http://kremlin.ru/acts/bank/19298> (20.10.2016).
- Ukaz Priezidenta Rossijskoj Fiedieracii ot 15 fiewralia 2006 g. № 116 *O merach po protivodiejstwiu tierrorizmu*, <http://base.garant.ru/12145028> (20.10.2016).
- Ukaz Priezidenta Rossijskoj Fiedieracii ot 19 ijunia 1996 g. № 938 *O Fiederalnoj Służbie Ochrany Rossijskoj Fiedieracii* – <http://base.garant.ru/10135315/#friends> (20.10.2016).
- Ukaz Priezidenta Rossijskoj Fiedieracii ot 30 sientabria 2016 g. № 510 *O Fiederalnoj Służbie wojsk nacjonalnoj gwardii Rossijskoj Fiedieracii (wmiestie c Położenijem O Fiederalnoj Służbie wojsk nacjonalnoj gwardii Rossijskoj Fiedieracii)*, <http://www.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc&base=LAW&n=205384&fld=134&dst=100000001,0&rnd=0.04971169842674861#0> (20.10.2016).
- Ukaz Priezidenta Rossijskoj Fiedieracii ot 5 aprielia 2016 g. № 157 *Waprosy Fiederalnoj Służby wojsk nacjonalnoj gwardii Rossijskoj Fiedieracii*, <http://kremlin.ru/events/president/news/51648> (20.10.2016).

- Ukaz Priezidenta Rossijskoj Fiedieracii ot 7 awgusta 2004 g. № 1013 *Waprosy Fiedieralnoj Szużby Ochrazy Rossijskoj Fiedieracii*, <http://base.garant.ru/187291/#friends> (20.10.2016).
- Ukaz Priezidenta Rossijskoj Fiedieracii ot 7 sjentjabria 2004 g. № 1146 *Waprosy Gławnogo uprawlienija specjalnych programm Priezidenta Rossijskoj Fiedieracii*, <http://www.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc&base=LAW&n=194028&fld=134&dst=1000000001,0&rnd=0.48618869145720156#0> (20.10.2016).
- Ukaz Priezidenta RSFSR ot 12 diekabria 1991 g. № 293 *Ob obrazowanii Szużby wnieszej razwiedki RSFSR*, <http://kremlin.ru/acts/bank/581> (20.10.2016).
- Zakon Rossijskoj Fiedieracii ot 8 ijulia 1992 g. № 3245-I *O wnieszej razwiedkie*, <http://base.garant.ru/184765> (20.10.2016).
- Jurewicz-Bakun K., *Rola Prezydenta Federacji Rosyjskiej w zakresie bezpieczeństwa i obronności państwa*, [w:] M. Kubiak, M. Minkina (red.), *Współczesne bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe. Uwarunkowania, relacje, zależności. Część II*, Siedlce 2011.
- Konstytucja Rosji*, Wydawnictwo Sejmowe, tł. A. Kubik, Warszawa 2000.
- Kraj K., *Federalna Szużba Ochrazy Federacji Rosyjskiej*, „Bezpieczeństwo. Teoria i praktyka” 2010, nr 1–2.
- Kraj K., *Narodowy Komitet Antyterrorystyczny instrumentem politycznego i militarnego zwalczania terroryzmu w Rosji*, „Bezpieczeństwo. Teoria i praktyka” 2009, nr 3–4.
- Kraj K., *Szużby specjalne w systemie bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej*, [w:] P. Olszewski, T. Kapuśniak, W. Lizak (red.), *Bezpieczeństwo międzynarodowe, wyzwania i zagrożenia XXI wieku*, Radom 2009.
- Minkina M., *Sztuka wywiadu w państwie współczesnym*, Warszawa 2014.
- Minkina M., *Wywiad Federacji Rosyjskiej*, Siedlce 2012.
- Ostojski J., *Bezpieczeństwo narodowe*, „Konspekt” 2007, nr 2, <http://www.up.krakow.pl/konspekt/29/index.php?i=008> (20.10.2016).
- Pawlikowicz L., *Pion kontrwywiadu zagranicznego 1. Zarządu Głównego Komitetu Bezpieczeństwa Państwowego (przy Radzie Ministrów) ZSRR w latach 1954–1991 – funkcje, struktury i kadry. Zarys problematyki*, „Przeгляд Bezpieczeństwa Wewnętrzznego” 2012, nr 7, <http://www.abw.gov.pl/pl/pbw/publikacje/przeгляд-bezpieczenstw-8/895,Przeгляд-Bezpieczenstwa-Wewnetrznego-nr-7-4-2012.html> (20.10.2016).
- Sołdatow A., Borogan I., *KGB/FSB Władcy Rosji*, Warszawa 2015.